

повздовжніми смугами до 1/4-1/3 їх довжини. Зеленець завдовжки 11 см, у поперечному розрізі завширшки 4,4 см, індекс форми 2,5. Плоди-насітники коричневого забарвлення, сітка з вічками середніх або великих розмірів.

Рекомендовано вирощувати в відкритому ґрунті в умовах Лісостепу і Полісся України. Сфери впровадження: сільськогосподарські підприємства різних форм власності і господарювання, приватний сектор.

Стосовно новітнього сортименту огірка Ніжинського сорто типу, варто зазначити, що в останні роки до Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні, внесені селекційні розробки, створені науковцями ДС «Маяк» ІОБ НААН, а саме: гібрид Джекон F₁, сорти Дарунок осені і Ніжинський дар; гібрид Сармат F₁ і сорт Ніжинський 23 передані до системи державного сортовипробування для проведення кваліфікаційної експертизи.

Важливим напрямом діяльності науковців Дослідної станції «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН є розроблення рецептів і способів соління плодів огірка, зокрема з використанням широкого асортименту пряно-смакових і ароматичних рослин: конкурентоспроможних сортів, створених в установі, а також дикорослих видів. Так, у 2015 р. отримано патент на оригінальний спосіб соління і така робота в установі продовжується.

Отже, з упевненістю можна стверджувати, що славнозвісний сорт огірка Ніжинський місцевий, який був еталоном засолювального типу протягом кількох віків - до кінця ХХ століття, не залишиться в історії краю, він де-факто відроджений і збережений, триває масштабна селекційна робота щодо його поліпшення. Відтак, й відродження огіркового промислу на його основі (і новітніх формах ніжинського сорто типу з притаманними класичному сорту властивостями) – цілком реально.

УДК 633.71

ГЕНЕТИЧНІ РЕСУРСИ ТЮТЮНУ І МАХОРКИ

Савіна О.І., Шейдик К.А., Ковалюк О.М.

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Раніше махорку вирощували для отримання дешевого курильного матеріалу, більш міцного, ніж тютюн, і з більш грубим своєрідним смаком. Махорка вироблялася у вигляді махорки-крупки, що складалася з подрібнених частин листка і бадилля. Але, у зв'язку з великою конкуренцією тютюну виробництво махорки в тодішніх країнах ССРСР в 1977 р. майже повністю перестали вирощувати, в той час виробництво махорки займало лише 15% від всього об'єму курильної продукції. В теперішній час махорку можна вважати зниклою культурою на заміну якій вирощують тютюн. Незважаючи на це - серед численних видів роду *Nicotiana* махорка була і залишається рекордсменом за вмістом нікотину, та в залежності від сорту, умов

вирощування та агротехніки може накопичувати в листках від 2 до 15% алкалоїдів.

Махорка – більш давня культура, ніж тютюн. Ще за тисячоліття до відкриття Америки вона вирощувалась індіанцями як наркотична рослина, яку курили, жували і нюхали. На інших континентах вона поширилася після відкриття Америки. В Європу махорка була завезена в 1560 р і спочатку рекламувалася і вирощувалася як лікарська рослина і для приготування нюхального порошку. У країнах Азії і Африки махорка вперше з'явилася в кінці XVI ст. і в XVII ст. Найбільші райони культури махорки утворилися на території СРСР і Індії. У невеликих розмірах махорка вирощувалась в багатьох державах Європи, Азії та Африки. В Україні почали вирощувати ще на початку XVII століття. Сюди махорка була завезена з Західної Європи та Азії. Таким чином сформувався великий різновид сортів махорки, які характеризуються спільними схожими ознаками. Зараз навіть у колекціях ряд сортів не можливо знайти, а матеріал дуже цінний для навчального процесу, теоретично-практичних досліджень та виробничих потреб.

Поліплоїдна природа виду, його гетерозиготний стан, як фактори формоутворення, сприяли великій внутрішньовидовій видозміні в різних природних умовах зростання, природної гібридизації і активної діяльності людини в створенні нових необхідних форм. При тривалій культурі в різних еколого-географічних зонах сформувалося велика різноманітність сортів і форм махорки. З питання внутрішньовидової систематики *N. rustica* літературні дані вельми обмежені. Першим класифікувати вид спробував Комес. На основі морфологічних особливостей і ареалів поширення *N. rustica*, Комес першим встановив шість різновидів. У класифікації роду *Nicotiana* Гудспіда махорка включена в підрід *Rustica*, секцію *Rusticae*, де вид *N. rustica* L. є єдиним представником. Автором описані три ясно помітні між собою поліморфні різновиди: *brasilia*, *pumila*, *pavonii*. Різновид *brasilia*, найбільш урожайний і дає найбільш міцний курильний продукт, широко поширився в Європі і Азії і став вихідним матеріалом для формування крупнолистних сортів *N. rustica*.

Нами встановлено походження виду *Nicotiana rustica*, проведена порівняльна оцінка сортів *N. rustica* останніх 3-х сортозмін за рівнем їх екологічної стійкості та пластичності в умовах Закарпатської області та описані деякі критерії адаптивної системи оптимізації сортового складу. Це дозволить використати агроекологічний потенціал різних зон вирощування для генетично і біологічно різнорідних сортів *N. rustica*.

Вивчення систематики, сортотипів і колекції *N. rustica* до якої входять кращі сорти місцевої і зарубіжної селекції, дозволить більш розширено вивчити можливості сортів, такі як продуктивність (технічну і насінневу), стійкість до хвороб і шкідників та стійкість до умов навколишнього середовища.

Основним фондом нам слугувала колекція вітчизняних місцевих сортів, які є чудовими представниками різних екотипів з великою сукупністю господарсько-цінних ознак які також пристосовані до вирощування в певних

умовах їх культивування. Такі сортотипи, як Хмеловка, Курчава, Високоросла зелена, Малопасинкова, Жовта, Бакун вирощуються до цих пір у Закарпатській державній сільськогосподарській дослідній станції з метою збереження цінних сортів, їх покращення щодо умов вирощування в Закарпатській області та відновлення цінної ароматично-наркотичної культури.

Висновок. Наведений матеріал допоможе при ранжуванні для включення сортозразків у ознакові колекції та залучення у селекційний процес в межах виду.

УДК 633.111:631.527

СТВОРЕННЯ ВИХІДНОГО МАТЕРІАЛУ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ МЕТОДОМ ГІБРИДИЗАЦІЇ ДЛЯ УМОВ ПІВНІЧНОГО ЛІСОСТЕПУ

В.М. Стариченко, І.І. Клименко, Н.І. Коберник

Національний науковий центр „Інститут землеробства НААН”

Основною загрозою стабільності урожаю пшениці озимої є дія несприятливих біотичних і абіотичних чинників. Одним із основних елементів збільшення врожайності пшениці озимої є селекція нових, екологічно пластичних, з комплексом господарсько цінних ознак сортів. Для підвищення результативності досліджень важливого значення набуває створення різного за скоростиглістю, зимостійкого, стійкого проти хвороб і вилягання селекційного матеріалу.

Метою наших досліджень є створення якісно нового вихідного матеріалу пшениці озимої, зимостійкого, толерантного проти нових рас збудників хвороб, з високою адаптивністю, врожайністю та якістю зерна.

У селекції пшениці озимої залучаємо до схрещувань батьківські пари з географічно віддалених регіонів, що дозволяє створити багатий вихідний матеріал, який поєднує в собі цінні ознаки вихідних сортів: продуктивність, крупне високоякісне скловидне зерно, достатня зимостійкість. На основі багатьох середньозимостійких сортів можна отримати зимостійкі, так як в їх родоводі були задіяні зимостійкі форми, такі як Альбідум 114, Миронівська 808 та інші. Так було отримано сорт Копилівчанка, який на сьогодні вважається джерелом зимостійкості і використовується як батьківський компонент у схрещуваннях. Оцінювали колекційний матеріал, підбирали батьківські пари для схрещування, встановлювали господарсько цінні ознаки зерна.

За напрямами досліджень, завдяки вивченню колекційних зразків пшениці озимої, ярої, а за останній рік вивчення спельти та полби, створено 300 комбінацій схрещувань (три діалельні схеми).

До першої діалельної схеми схрещування залучено колекційні зразки: Новосмуглянка, Ластівка Одеська, Патріотка, Ваксі 501/3, CN Konbn, Kovas DS, Щедрівка Київська, Шестопалівка, Приваблива, Мирюлюбна, Золотоверха.